

ÇUKUROVA ELEKTRİK TÜRK ANONİM ŞİRKETİ (ÇEAŞ)

Gültekin TÜRKÖĞLÜ - Elektrik Y. Müh. - TEK eski Gen. Mdr.

Giriş

Çukurova Elektrik A.Ş. (ÇEAŞ) nin kuruluşundan faaliyetine son verildiği 12 Haziran 2003 tarihine kadar geçen elli yıllık zaman diliminde gelişen olayları dönemler halinde anlatan bu yazımızda vereceğimiz örnekler, 50 yıldır çeşitli iktidarlar tarafından uygulanan elektrik enerjisi politikalarının iç yüzünü gözler önüne serecektir.

1970 yılı temmuz ayında elektrik üretim faaliyetlerini devlet tekeli altına alan 1312 sayılı TEK yasasını TBMM'den geçiren bir Hükümetin aynı yılın aralık ayında bu yasaya aykırı olarak ÇEAŞ imtiyazını genişleten Bakanlar Kurulu kararı hazırlayabildiğini, Şirketin sözleşmelere aykırı davranışlarını yıllarca görmezlikten gelen bir başka hükümetin bir gün, ansızın Şirket faaliyetlerine el koyarak durdurduktan birkaç gün sonra, hiçbir şey olmamış gibi bu karardan geri döndüğünü, bu süre içinde işbaşına gelen tüm hükümetlerin, 1953 yılında tanınan imtiyaz kapsamını Şirket lehine genişletmek için büyük gayretler gösterdiğini, çeşitli yasalara bu amacı gerçekleştirecek geçici maddeler koyduğunu, kısacası bir özel elektrik şirketini nasıl kollayıp koruduklarına, bu kollamalardan cesaret alan UZAN Grubunun kamu hizmeti görmekle görevlendirilen bu özel şirketin içini Bankalar örneğinde olduğu gibi nasıl boşalttığına tanık olacağız.

ÇEAŞ'ın Kuruluşu Ve İmtiyaz Verilmesi

Bayındırlık Bakanlığı tarafından yapımına karar verilen Seyhan barajı ve hidroelektrik santralının finansmanı için uluslararası İmar ve Kalkınma Bankası (IBRD) ile 18 Haziran 1952 tarihinde 25.200.000 USD tutarında bir ikraz anlaşması imzalanmıştır. Bu anlaşmanın koşullarından olan bu santralın özel kesime devri ve işletilmesi nedeniyle bir kamu iştiraki olarak 1953 yılında kurulan ÇEAŞ 25 Haziran 1953 gün ve 1017 sayılı Bakanlar Kurulu kararı ile "Seyhan barajı ve hidroelektrik santralından elektrik enerjisi üretilmesi, üretilen elektrik enerjisinin Seyhan ve İçel illeri ile üretim yeterli bulunduğu takdirde Çukurova bölgesinin diğer muhtaç yerlerine nakli ve kurulu gücü 500 kw üzerindeki mevcut ve kurulacak sanayi tesislerine toptan satış imtiyazı 49 yıl süre ile verilmiştir. İmtiyaz sözleşmesi 23 Aralık 1953 tarihinde imzalanmış, bu sözleşmenin 6236 sayılı yasa ile TBMM tarafından onaylanmasından sonra tesisler Şirkete devredilmiştir.

İmtiyazı Genişletme Girişimleri

Elektrik işletmeciliğinin kârlı bir alan olduğunu gören Şirket, İskenderun'da kurulan Demir Çelik tesislerine elektrik satmak için Mersin fuel-oil ve Kadıncık hidroelektrik santrallerini kurmaya karar vermiş, bu santrallerin finansmanı için de Dünya Bankası'ndan kredi sağlanmıştı. Bu kalkınma kredisi koşulları arasında ÇEAŞ imtiyaz sınırının Hatay ilini de içine alacak şekilde genişletilmesi yer almıştı.

Kredi anlaşması koşulunu yerine getirmek üzere Bakanlar Kurulu 4 Aralık 1970 gün ve 7/1682 sayılı kararı ile imtiyaz sözleşmesi içine Mersin ve Kadıncık santralleri de dahil edilmiş, bu santrallerden elektrik üretilmesi, iletilmesi ve toptan satışı ile ayrıca ETKB onayı ile yeni santral kurabilme ve kurulacak santrallerden üretilen elektrik enerjisinin imtiyaz sınırı dışına iletilmesi ve satılması kabul edilmiş, imtiyaz süresi de uzatılmıştır. Ancak bu kararnameden önce Temmuz 1970'de 1312 TEK yasası kabul edilmiş ve elektriğin üretimi ve iletimi 24 Ekim 1970 tarihinde resmen faaliyete geçen Türkiye Elektrik Kurumu'nun tekeline verilmişti. Bu nedenle anılan Bakanlar Kurulu kararı yürürlük kazanamamış, Danıştay tarafından iptal edilmiştir. Buna rağmen Şirket hükümet katında imtiyazını genişletme çabalarına aralıksız devam etmiş, bu defa belediyelerin elindeki elektrik dağıtım tesislerinin TEK'e devrini öngören 9 Eylül 1982 gün, 2705 sayılı yasanın 2. maddesi ile 1312 sayılı TEK yasasının 26. maddesine (d) bendini eklettirmeyi başarmıştır. Bu şekilde Şirket elektrik üretim tesisi kurma hakkına kavuşuyordu. Bu (d) bendine göre "Tüzel kişiliği haiz Kamu İktisadi teşebbüsleri ile ticari şirketlere müstakil olarak veya TEK'in iştiraki ile elektrik üretimi

yapma olanağı, Bakanlığın iznine bırakılıyordu. Bu tarihte TEK'in Çukurova Elektrik A.Ş. ile KEPEZ Elektrik A.Ş. de TEK'in hissesi bulunuyor ve her iki şirket de üretim tesisleri kurmak ve işletmek için 2705 sayılı yasanın öngördüğü şartı sağlıyorlardı.

Ancak bir yıl sonra 3096 sayılı yasanın kabul edilmesiyle 2705 sayılı tasadaki bu olanak da kulanılamamıştır.

2705 sayılı yasanın kabul edilmesinden iki yıl sonra 4 Aralık 1984 tarihinde "Türkiye Elektrik Kurumu Dışındaki Kuruluşların Elektrik Üretimi, İletimi, Dağıtımı ve Ticareti ile Görevlendirilmesi Hakkında Kanun" kabul edilmiştir. Bu kanunun

geçici 1. maddesinde "Bu kanunun yayımı tarihinde mevcut elektrik üretim, iletim, dağıtım ve ticareti imtiyazına sahip şirketlerin, kurmuş ve işletmekte oldukları ve fakat imtiyaz kapsamına alınmamış üretim, iletim ve dağıtım tesisleri ile bu tesislerin bulunduğu iller imtiyaz kapsamına alınmıştır. Bu kanun hükmünün gerektirdiği sözleşme değişikliği kanunun yayımını takip eden 3 ay içinde Enerji Bakanı ile şirket yetkililerince imzalanır." denilmektedir. 3 ay içerisinde böyle bir sözleşme imzalanmamıştır.

3096 sayılı yasanın geçici 2. maddesine göre, bu yasanın yayımı tarihinde mevcut elektrik üretim, iletim, dağıtım ve ticaret imtiyazına sahip şirketlere diledikleri takdirde, bu yasanın yayımı tarihinden itibaren bir yıl içerisinde, Enerji ve Tabii kaynaklar Bakanlığı'na müracaat etmek suretiyle, 3. maddede anılan görev şirketine dönüşmeleri sağlanmakta ve Bakanlar Kurulu kararıyla bu kanun hükümleri içerisinde 99 yıla kadar süreli bir görevlendirme hakkı verilebilmektedir. Bu madde hükmünün gerektirdiği sözleşme değişikliğinin, bakanlar Kurulu kararından itibaren 3 ay içerisinde Enerji ve Tabii Kaynaklar bakanlığı ile şirket yetkilileri arasında imzalanması gerekmektedir.

ÇEAŞ'ın Görevli Şirket Olma Talebi

ÇEAŞ yönetimi, 30 Eylül 1985 tarihinde Bakanlığa müracaat ile Görevli Şirkete dönüşme isteğini bildirmiştir. Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı'nın 7 Eylül 1988 gün ve 144/7769 sayılı yazısı üzerine 1. görev bölgesinde ÇEAŞ'a 70 yıl süre ile elektriğin üretim, iletim, dağıtım ve ticaretini yapma görevi, Bakanlar Kurulu'nun 26 Eylül 1988 gün ve 88/13314 sayılı kararı ile verilmiştir.

Bu kararnamede görev bölgesinin sınırları ile devredilecek tesisler belirtilmediği için, bir yıl sonra Bakanlığın 7 Haziran 1986 gün ve 4835 sayılı yazısı üzerine Bakanlar Kurulu, 85/9800 sayılı kararname eki yönetmelikte belirtilen görev bölgelerinde olup Kamu Kurum ve Kuruluşları'na (Kamu İktisadi Kuruluşları dahil) ait elektrik üretim, iletim, dağıtım tesislerinden üzerinde mutabakata varılan işletme haklarının;

- a) 1. görev bölgesinde Çukurova Elektrik A.Ş.'ne
- b) 2. görev bölgesinde Kepez ve Antalya Havalisi Elektrik Santralleri T.A.Ş.'ne
- c) 10. görev bölgesinde Kayseri ve Cıvırı Elektrik T.A.Ş.'ne

verilmesini öngören yeni bir kararnameyi 23 Haziran 1989 gün ve 89/14305 sayı ile kabul etmiştir.

Bakanlar Kurulu'nun bu kararı üzerine Bakanlık ile Şirket arasında 19 Ekim 1989 gün ve 89/14305 sayı ile kabul etmiştir.

Bakanlar Kurulu'nun bu kararı üzerine Bakanlık ile Şirket arasında 19 Ekim 1989 günü Görevlendirme Sözleşmesi imzalanmış ise de TEDAŞ'a ait dağıtım tesislerinin devrine ilişkin işletme hakkı devir sözleşmesi imzalanamadığı için bu sözleşme yürürlük kazanmamıştır.

Şirket Yönetiminde Uzan Dönemi

Kuruluşunda ÇEAŞ sermayesinde kamu payı %33 iken, 1993 yılında %11.50'ye düşen kamu payının %11.25'i Kamu Ortaklığı İdaresi tarafından UZAN Grubuna satılmış, UZAN Grubu piyasadan satın aldığı diğer hisseler ile şirkette çoğunluğu ve yönetimi ele geçirmiştir.

UZAN Grubunun şirketi ele geçirmesinden sonra şirket yönetiminde bir kamu hizmeti görme titizliği

ve ciddiyeti yok olmuş, şirketin içi boşaltılmaya başlanmış, şirketin elektrikten elde ettiği gelirler imtiyaz sözleşmesine aykırı bir şekilde Grubun diğer faaliyetlerine aktarılmıştır.

Sermaye Piyasası Kurulu (SPK) tarafında ÇEAŞ hakkında düzenlenen soruşturma raporunda bu aykırılıklar açıkça belirtilmiştir. Bu raporda "Şirkete ilişkin elektrik enerjisi tarifelerinin belirlenmesinde 3096 sayılı yasa hükümlerine uyulmadığı, sözleşme ile yapımı yüklenilen yatırımların süresinde yapılmadığı, Şirketin sözleşme ile kendisine verilen elektrik hizmeti dışında başka bir iş ile uğraşmaması gerekirken, telekomünikasyon hizmeti yürüten bir başka şirketin hissesine sahip olduğu, Şirket aleyhine açılmış davalar bulunması nedeniyle bu Şirket ile imzalanmış bulunan sözleşmenin iptal edilmesi gerektiği" belirtilmiştir.

Bu gelişmelerden sonra 1995 yılında ETKB şirket faaliyetlerine el koymuş, söz konusu aykırılıkların giderilmemesi halinde imtiyaz sözleşmesini fesh edeceğini bildirmiştir. Ancak bu aykırılık giderilmeden Bakanlık bu kararını üzerinden birkaç gün geçmeden geri almıştır.

Bu geri adımdan cesaret alan

UZAN Grubu sözleşmeye aykırı tutumlarını devam ettirmiş, ekonomik ömrünü doldurduğu gerekçesi ile Mersin santralini durdurmuş, Berke barajı inşaatı müteahhidinin işine son vererek baraj inşaatının 5 yıl gecikmesine neden olmuştur. UZAN yönetiminden önce 500 milyon USD mal olacağı hesap edilen bu baraj, inşaatın verildiği UZAN Grubu şirketlerinden Yapı Ticaret A.Ş. eliyle 1 milyar USD üzerinde bir maliyetle 2001 yılı sonunda bitirilebilmiştir.

Görev Sözleşmesinin İkinci Kez İmzalanması

Şirket ile 9 Mart 1998 tarihinde ikinci bir Görev Sözleşmesi imzalanmıştır. 60 yıl süreli bu sözleşmeye göre, "Adana, İçel, Hatay, Osmaniye illerinin tamamı ile Kahramanmaraş ilinin Merkez ilçesi, Merkez bucağı Küçüksır ve Yenice köyleri, Merkez ilçe Yeniköy bucağına bağlı Kısıklı köyünün sınırladığı görev bölgesi içinde bulunan Seyhan I-II, Kadıncık I-II, Yüreğir ve Sır Hidroelektrik santralleri ile, yapımı devam etmekte olan Berke Hidroelektrik santralının ÇEAŞ tarafından işletilmesi, aynı bölgedeki TEDAŞ uhdesinde bulunan dağıtım tesislerinin işletme haklarının Şirkete devri, yeni üretim, iletim, dağıtım

tesislerinin yapımı, görev bölgesi içinde enerji ticareti yapılması ve sözleşme süresinin sonunda söz konusu tesislerin bakanlığa veya bakanlığın göstereceği kuruluşa devredileceği" öngörülmüştür.

Şirket bu defa TEDAŞ ile işletme hakkı devir sözleşmesi imzalamış ise de dağıtım tesislerini almaya yanaşmadığından devir işlemi fiilen gerçekleşmemiş ve şirket faaliyetine el konulduğu 12 Haziran 2003 tarihine kadar eskiden olduğu gibi sadece üretim ve toptan satış işlemine devam etmiştir.

Görevlendirme Ve Devir Sözleşmeleri Aleyhine Danıştay'da Dava Açılması

Görevlendirme ve devir sözleşmeleri aleyhine TEDAŞ çalışanları Elektrik Mühendisi Hasan Balıkcı ve Vedat Şengül Danıştay'da iptal davası açmışlardır.

Davanın görüldüğü Danıştay 10. dairesi davayı şekil yönünden inceleyerek, anılan sözleşmelerin yapılmasında usul yönünde aykırılık görmemiş ve davayı reddetmiştir. Davacıların kararı temyiz etmeleri sonucu davaya bakan Danıştay Dava Daireleri Genel Kurulu, dosyada mevcut görev ve imtiyaz sözleşmelerine aykırılık teşkil eden bilgi ve raporları, özellikle SPK raporunu dikkate alarak Şirketin çok sayıda usulsüzlükleri olduğunu, bu nedenle şirketin kamu görevi ifasında kamu yararı bulunmadığı kanaatine vararak, açılan davanın kabulüne ve sözleşmenin iptali gerekirken davanın 10. Daire tarafından reddini hukuka aykırı bularak bozmuştur. Karşı tarafın karar düzeltme talebini inceleyen Dava Daireleri Genel Kurulu bu kez 3984 sayılı RTÜK yasasına muhalefet olup olmadığının incelenmesine karar vermiştir.

Dava sahiplerinden ikincisinin davadan vazgeçmesi üzerine dava düşmüştür.

Ancak, Dava Daireleri Genel Kurulu kararında da görüldüğü gibi

Şirketin faaliyetlerinin ifasında kamu yararı bulunmamaktadır, bu nedenle anılan sözleşme hukuken yok anlamındadır.

Şirketin Faaliyetlerine Son Verilmesi

Bakanlar Kurulu, 23 Haziran 1988 tarih ve 89/14305 sayılı kararnamenin (a) ve (b) bölümlerinde yer alan sırası ile ÇEAŞ ve KEPEZ'e Görevli Şirket olma hakkını veren hükümleri 12. 06. 2003 gün ve 2003/5712 sayılı kararı ile yürürlükten kaldırmıştır.

Böylece Çukurova Elektrik T.A.Ş.'nin 50 yıllık macerası noktalanmıştır.

Sonuç

ÇEAŞ'ın 3096 sayılı yasanın geçici 1. maddesine göre Görevli Şirket olmak talebi üzerine Bakanlar Kurulu'nun aynı yasanın geçici 2. maddesine göre aldığı kararlar, Danıştay Dava Daireleri Genel Kurulu kararında belirtilen görüş doğrultusunda ve de 3096 sayılı yasanın geçici 2. maddesinde verilen yetkiyi aşarak ÇEAŞ'a 1953 tarihli imtiyaz sınır ve çerçevesini aşan bir görev ve hak ile donanmasına olanak sağlar nitelikte olduğundan hukuken geçersiz olmalıdır. Bu duruma göre Şirketin statüsü Görevli Şirkete dönüşmemiş olduğundan Şirketin faaliyetini 1953 tarihli imtiyaz sözleşmesine göre sürdürdüğü kabul edilebilir.

Yukarıda detaylı olarak anlattığımız gibi Şirketin imtiyaz süresini uzatma ve sınırlarını genişletme teşebbüsleri de olumlu bir sonuca ulaşmadığından, 1953 yılında Şirkete verilen imtiyaz hakkı 2002 yılına kadar geçerli olduğundan Şirket faaliyetlerinin 2002 yılında sona erdirilmesi gerekirdi. Bu nedenle Bakanlar Kurulu'nun 12. 06. 2003 tarihli kararı gecikmiş bir karardır.

Şimdi üzerinde durulması gereken en önemli konu, 1953 tarihli imtiyaz

sözleşmesinin 12. maddesine göre Şirketin kamuya geçen tesisleri ve bunların içindeki demirbaş ve mefrüşat ile Şirket mülkiyetindeki tüm taşınmazlar ve üzerlerindeki hakların tam ve sağlam, her türlü borç ve taahhütlerinden arındırılmış olarak kamuya devir ve teslim edilmesini sağlamaktır.

Üzerinde kurulacak diğer bir konu da benzer durumdaki şirketlere de aynı şekilde davranılması gereğidir. Bu konuda bir örnek vermek gerekirse, işletme hakkı, PARK TERMİK Şirketine 2000 yılında devredilen TEAŞ'a ait 312 MW kurulu gücündeki Çayırhan Termik santralının devir sözleşmesi TEAŞ Yönetim Kurulu tarafından 233 sayılı kararnameye aykırı olarak 3 imza ile onaylanmıştır. Oysa Yönetim Kurulunun en az 4 üye ile toplanması ve onay kararında 4 olumlu imza olması gerekirdi. Bu nedenle Çayırhan Termik santrali devir sözleşmesi Danıştay tarafından iptal edilmiştir. Buna rağmen Park Termik A.Ş. adı geçen santrali bir yıla yakın bir süredir usulsüz olarak çalıştırmaktadır. Gerek bu nedenle, gerekse Park Termik A.Ş.'nin bağlı olduğu PARK HOLDİNG sahibi Turgay Ciner'in bu süre içerisinde ATV Televizyonu, Sabah Gazetesi, Cumhuriyet Gazetesi ve bunların yan kuruluşlarının çoğunluk hisselerine sahip olması nedeniyle, 3984 sayılı RTÜK yasasına aykırı bir durum ortaya çıkmıştır. Bu aykırılık nedeni ile Çayırhan Termik Santrali işletme hakkı devir sözleşmesinin iptali ve Park Termik A.Ş.'nin faaliyetinin de durdurulması gerekirdi.

Bu yapılmadığı takdirde, kamuoyunu hükümetin tarafsızlığına, enerji alanında son yıllarda yapılan yolsuzluk ve usulsüzlüklerin üzerine gidileceği hakkında başta Sayın Başbakan olmak üzere diğer hükümet üyelerinin söylemlerine inandırmak mümkün olamayacağı gibi, ÇEAŞ konusunda hükümetin almış olduğu bu haklı karar da üzerinde uzun süre tartışılır bir karar olacaktır.